

Eusebius Martin Fermendžin (1845 – 1897)

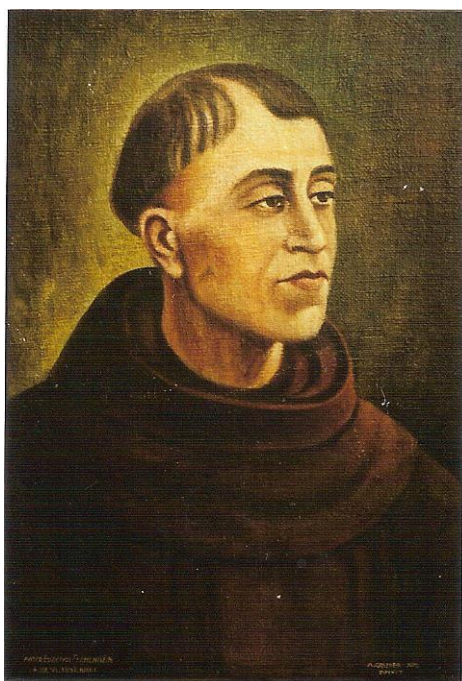
Eusebius Martin Fermendzin (1845-1897)

*Ioan Rancov,
Vinga*

Abstract

The academician Eusebius Martin Fermendžin – son of Vinga, was through the first who researched and redacted a great number of documents and books about the religious history of the South Slavic people. He was a real „working bee”, who gathered documents with special happenings, unpublished yet until him to see the light of the print.

Key words: *Bulgarians, Catholic Church, proti*

Nu este popor fără istorie, iar istoria fiecărui popor nu poate fi scrisă fără sursele sale care se găsesc sub formă de documente scrise în arhive. Popoarele care-și uită istoria sunt condamnate să suporte propriile tragedii. Unul din primii cercetători ai istoriei bisericii catolice bulgare care și-a consacrat viața pentru Ordinul Franciscanilor a fost **academicianul Eusebius Martin Fermendžin** – fiu al Vingăi.

El a fost printre primii care a cercetat și a redactat un mare număr de documente și cărți privitoare la istoria religioasă a popoarelor slavilor de sud. El a fost ca o adevărată „albină silitoare” care a adunat documente cu întâmplări inedite, nepublicate încă până la el spre a vedea lumina tiparului (**Ivan Tkalčić, revista „Katolički list”, 1897, nr. 31, pag. 244**). Cel mai recunoscut critic al valorii operei sale, prof. **Tade Smičiklas**, susține că opera lui Eusebius Fermendžin este ca o „comoară (tezaur) a istoriei tuturor popoarelor slave” pe care a elaborat-o, îmbogățind-o cu relatările și memoriile pe care le-a cules în timpul vizitelor întreprinse. El a cutreierat mare parte a Europei și a

Orientului Mijlociu, iar în ultimii 15 ani ai vieții, având domiciliul la Roma, a putut să cerceteze numeroase documente din biblioteca arhivei Vaticanului. Dar, să ne familiarizăm cu viața și activitatea acestui prestigios om „sfânt”, a cărui personalitate scânteiază ca una din cele mai strălucitoare stele pentru istoria și cultura bulgarilor din Vinga.

Eusebius Fermendžin s-a născut la **21 septembrie 1845** (**Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale: Colecția de Registre de Stare Civilă a Oficiului Parohial Romano-Catolic Vinga, Registrul Botezați nr. 7, pag. 77**) în orașul Vinga (fost Theresiopolis) și provine dintr-o veche familie bulgară originară din Ciprovți. Părinți i-au fost **Luca Fermendžin** și **Agata Malkin**, nașă de botez a fost Margarita Martinov. În biserica franciscană l-au botezat cu numele de **MARTIN**, iar numele pe care-l primește când a intrat în rândul Ordinului Franciscanilor a fost **EUSEBIUS**. El provine dintr-o familie numeroasă, foarte săracă și a fost primul din cei 5 (cinci) copii ai familiei Fermendžin. Ceilalți frați ai săi au fost **Ioan** (11 martie 1850), **Iuliana** (20 aprilie 1852), **Luca** (31 decembrie 1854 – 16 februarie 1858) și **Dominica** (12 decembrie 1855).

Încă de timpuriu rămâne orfan de tată (†11 februarie 1863) și mama lui a trebuit, întâmpinând mari greutăți, să-și crească și îngrijească familia rămasă după decesul soțului ei. În spiritul credinței în Dumnezeu care a întărit-o, ea a reușit să-i dea o bună creștere și aleasă educație fiului cel mare și să-l pregătească să pornească pe drumul drept pavat cu virtuți religioase și nestrămutat în crezul ei pentru cel Atotputernic.

Martin Fermendžin și-a petrecut anii copilăriei cu ceilalți copii din Vinga: a crescut și s-a familiarizat cu piața (câmpul școlii) din capătul orașului, cu păduricile și vășoarele care delimitau hotarul orașului, dar biserica franciscană cu mănăstirea ei atotcuprinzătoare l-au atras ca o taină fermecătoare. Pe vremea când frecventa școala (clasele primare și gimnaziul cursul inferior la Vinga, iar cel superior la Radna) dascălii și călugării franciscani au observat că acest copil este inteligent, isteț, are un talent deosebit și are un comportament civilizată, fiind un exemplu pentru ceilalți elevi.

În anul **1858** părintele Provincial **Kajus Agjič** a venit de la Požega (din Slavonia) într-o vizită canonică, a vizitat și școala, l-a remarcat pe acest copil dotat, iar cu această ocazie tânărul Fermendžin promite să urmeze școlile superioare pentru slujirea lui Dumnezeu, pentru religia catolică și îndeosebi pentru Ordinul Franciscanilor. Acest lucru s-a și întâmplat în anul **1862**: noviciatul și filozofia le-a terminat la Bač și Földvár, iar teologia o începe la Vukovar și Baja și o termină la Viena.

La universitatea vieneză s-a cunoscut cu personalități marcante în domeniul studiilor istorice, ca de exemplu Tadija Smičiklas, Franjo

Markovič, Franjo Miklošič și alții (**Srečko Majstorovič: O. Euzebijje Fermendžin, 1978, Zagreb, pag. 7**). Tot la Viena a urmat cursurile lui Maks Budinger – cercetător al istoriilor, ceea ce a produs o puternică impresie asupra lui Fermendžin. În sufletul lui s-a iscat o luptă: să se consacre studiului trecutului omenirii sau a teologiei? Însă recomandarea părintelui Kajus Agjič a fost hotărâtoare: și-a urmat instinctul și a îmbrățișat teologia. Din vremea noviciatului numele de botez bulgăresc Martin va fi schimbat în latinescul Eusebius.

După absolvirea noviciatului la Bač și a teologiei la Viena Eusebius Fermendžin este hirotonisit ca preot la **22 ianuarie 1868** la **Maria Enzensdorf** – lângă Viena (**Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale: Fond personal Fermendjin Ioan, Vinga, Dosar nr. 6 Monografia comunei Vinga, fila 338**). În anul **1868** a venit la Vinga – îndeplinind funcția de capelan al mănăstirii. Apoi este numit preot (părinte) la Radna, Bač și Baja, după care se reîntoarce pentru scurt timp la Vinga. De aici este trimis la Ezrek, apoi la Našice. Aici, pe lângă Provincial, slujește ca **definitor** la Buda (pesta) și de aici este trimis în Transilvania la mănăstirea din Cserged. Este numit **definitor general** la Budapesta și ca institutor (profesor) a predat științele biblice (Vechiul și Noul Testament) la Ilok din anul 1870 până în anul 1875, iar în anii următori se află și predă ca **lector** la Mohacs.

În anul 1871 susține examen ca profesor de teologie la Viena și la terminarea studiilor obține note mari la examene. În perioada petrecută la Vukovar autoritățile militare l-au proclamat **capelan militar** la 1.VIII.1873 și a fost chemat la 3.XI.1875 la Petrovaradin să se informeze în legătură cu noua funcție. Neostenită activitate a desfășurat și ca profesor la Vukovar în anii 1871,1872 și 1875. Aici slujește ca „teologiae lector et magister clericum”. După 12 ani de muncă de profesorat primește titlul de „**lector emeritus**” și devine gvardian (administrator) la mănăstirea din Baja.

Deoarece la mănăstirea din Vinga a fost necesar să fie și părinți franciscani care să cunoască limba bulgară, conducătorii Provinciei Franciscane „Sf. Ioan de Capistrano” au hotărât să-l trimită pe Eusebius Fermendžin de la Mohacs la Vinga și astfel îl regăsim pe acesta slujind ca și gvardian (administrator) în anii 1876, 1877 și 1878.

Cunoscând mai multe limbi necesare acelor vremuri, înainte de a veni la Vinga Eusebius Fermendžin începe să publice în diferite publicații, în special în reviste, articole despre viața religioasă de la diverse mănăstiri pe care le-a vizitat și despre viața unor sfinți din calendarul catolic. Astfel, în limba croată apar sub tipar în buletinul informativ al episcopiei Džakovo – Srem informații despre Sf. Ioan de Capistrano (în anul 1875), despre orașelul Ilok, despre mănăstirea de acolo cât și despre alte biserici din zonă

(în anul 1876). Apoi, la Vinga, în perioada anilor 1877-1881 a publicat în grai bănăţean bulgar în Calendarele (Anuarele) lui **Leopold Kosilkov** informaţii despre oraşul Vinga, cât şi date despre bulgari (1878) şi pavlichieni (1879) de pe aceste meleaguri bănăţene, iar despre ţara mamă de obârşie a bulgarilor a publicat în revista „Mariţa” nr. 4/1881. De asemenea a publicat diferite poveşti şi cântece preluate din popor. Elevi ai profesorului E. Fermendžin au publicat în aceste Calendare, redactându-se chiar cărţuli scrise de Nicolae Pavlov, Anton Patriškov şi Iosif Megješ.

În limba latină E. Fermendžin redactează „**Primae Lineae gramaticae linguae bulgaricae**”, **Vingae, 1878** şi în limba germană „**Flexionslehre**”, **Vingae, 1877**. În limba bulgară literară (în chirilică) a descris mănăstirea din Rila şi alte informaţii şi note legate de Bulgaria – vatra străbună a bulgarilor colonizaţi în Banat.

Drumul afirmării profesionale ca lector este continuat la Deva unde ia cunoştinţă cu biserica şi mănăstirea ridicate încă din anul 1724 de coloniştii bulgari ciprovčieni – viitori colonizatori ai Vingăi. După perioada petrecută la Deva E. Fermendžin este trimis la mănăstirea din Našice unde i-a învăţat pe clericii locali. Aici, la Našice, i-a devenit cel mai drag loc şi în care, după cum se va vedea mai târziu, şi-a petrecut ultimele zile ale vieţii. La Našice a dat de urmaşi ai familiei **baronului Gheorghe Pejačević** – unul din conducătorii bulgari ai răscoalei antiotomane de la Ciprovţi din anul **1688**.

Spre sfârşitul anului **1881** a susţinut concurs cu participarea a numeroşi candidaţi şi a câştigat postul la Vatican de **general definitor** al franciscanilor din Europa Centrală şi de Est unde trăiesc cele mai multe popoare slave (**dr. fra Franjo Emanuel Hoško: Eusebije Fermendžin crkveni upravnik i povjesnik, 1997, Zagreb, pag. 83**). Acest post i-a fost recomandat **papei Leon al XIII-lea** să-l ocupe E. Fermendžin chiar de însuşi Generalul (superiorul) Ordinului **Bernardino dal Vago de Portuagruaro**. Acest superior al Ordinului l-a numit şi ca **arhivar, analist** şi **croniciar** al Ordinului – slujbe pe care le-a îndeplinit până la sfârşitul vieţii sale.

În timpul exercitării mandatului de definitor general al Ordinului, lui Eusebius Fermendžin i s-a propus şi i-a fost recomandat să ocupe un scaun episcopal, deci să fie episcop. Însă el, din modestie şi politeţe a declinat, în două rânduri, propunerile venite din partea clericilor conducători ai Provinciei. El a considerat că este mai util în misiunea sa la Vatican şi-i poate sluji mai bine pe semenii săi în credinţă.

Aici, la Roma, el şi-a putut desăvârşi cu succes opera sa vastă. Superiorii Ordinului l-au împuternicit şi l-au numit **vizitator general** al provinciilor franciscane din Europa şi Orientul Mijlociu. Cu această ocazie el a călătorit prin multe provincii şi a făcut douăsprezece vizite canonice în

Italia, Ungaria, Albania, Franța, Polonia și Galiția austriacă, Transilvania, Bosnia, Croația, Dalmația și Palestina. În aceste călătorii și popasuri el a căutat și a cercetat documente istorice în biblioteci private și publice, dar și în diferite arhive și anticariate. El a consemnat că la 14 iulie 1896 în arhivele mănăstirești a găsit 95 de documente scrise pe pergament la mănăstirea din Senja (Croația).

Numirea în funcția de general definitor începe la 31 decembrie 1881 și se continuă până la capitulul din anul 1889. În acest răstimp s-a îngrijit de toate provinciile monarhiei – efectuând vizite canonice (**Ivan Damiš: Život i djelo Euzebija Fermendžina, comunicare la simpozionul științific, Našice, 18-20 septembrie 1997**). Imediat după preluarea funcției de general definitor, la **21.XI.1882** E. Fermendžin a fost numit **arhivist și analist** al Ordinului. Acest lucru practic însemna deținerea și păstrarea arhivelor Ordinului, precum și rânduirea scrierii istoriei acestuia, fiind desemnat astfel **cronicar** al Ordinului. Pentru această slujbă el a beneficiat de accesul și la „Archivio Sagreto della Santa Sede”, „Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele” și „Roma. Biblioteca Casanatense”. Atâta timp a petrecut el în arhive, încât a uitat mesele de prânz zilnice și astfel trupul său a început să dea semne de revoltă și slăbiciune.

În urma acestor vizite, pe lângă numeroasele documente culese, el le-a reamintit franciscanilor să respecte regulamentele și statutul Ordinului – câștigându-și simpatia și iubirea confrăților săi. El s-a străduit să cunoască mai bine problemele la mănăstirile vizitate și să le rezolve. A rugat frații franciscani să fie mereu pregătiți pentru apostolatul predicii și al sacramentului spovedaniei, ei să fie pildă în comportamentul lor.

Totodată s-a îngrijit de Institutul „Sf. Jeronim” din Roma, unde s-au pregătit tineri din Croația, Slavonia, Dalmația, Bosnia, Herțegovina și Istria pentru perfecționarea teologică. De altfel, el a fost și profesor la Universitatea din Zagreb. Lucrând la Roma, în biblioteca Vaticanului, de multe ori a renunțat de a se hrăni regulat. Trupul s-a obișnuit cu această aspră dietă, fapt ce i-a zdruncinat sănătatea și trupul i-a slăbit foarte mult. Dar aceste renunțări l-au vindecat sufletește și de aceea i se potrivește termenul de **devotissimus**.

La **22 februarie 1889** este ales în trioul comisiei de pregătire a noii Constituții a Ordinului Franciscanilor și în care se preconiza unirea celor patru ramuri ale Ordinului. Șederea la Roma a coincis cu perioada când Sfântul Scaun s-a străduit să unifice cele patru ramuri ale franciscanilor și reluarea autenticei vieți în cadrul Ordinului. Se știe că înainte cu trei luni de la data decesului, papa Leon al XIII-lea a emis **bula** intitulată „Felicitate quadam” din 4 octombrie 1897 (ziua Sf. Francisc de Assisi) conform căreia franciscanii au celebrat unirea lor în cadrul Ordinului.

La **16 februarie 1895**, deși papa Leon al XIII-lea și-a rezervat dreptul de a se abține de la chestiunea unirii ramurilor franciscanilor, Generalul Ordinului **Aloysius Canali a Parma** însoțit de E. Fermendžin a fost în audiență la papa pentru susținerea cauzei. Cu această ocazie E. Fermendžin a oferit papei cele două cărți ale sale – Acta Bulgariae și Acta Bosniae. Abia în 1897 Constituția și Regulamentul Ordinului au fost promulgate de papă și, de aceea, Constituția poartă denumirea de „Constituția Leoniană”.

În data de **2 mai 1895** E. Fermendžin a fost numit prin decret în funcția de **vicar general** al Ordinului franciscanilor, prilej cu care el a fost ales conducătorul treburilor administrative ale Ordinului (**Archivum Generale Fratorum Minorum (AGOFM) Roma, MSS A 267; Luigi a Parma: Relatio ad Generalem Congregationem 30.V.1895, pag. 1-16**).

Tot la inițiativa lui E. Fermendžin a luat naștere, puțin timp după moartea acestuia, noua provincie națională croată care a purtat numele Sfinților Kiril și Metodiu cu centrul la mănăstirea din Zagreb (**dr. fra. Franjo Emanuel Hoško, op. citată pag. 146**).

Prin ce este renumit numele lui E. Fermendžin și cum a ajuns să fie respectat de lumea intelectuală din sfera culturii și religiei? Răspunsul este foarte precis: cu bogata moștenire scrisă pe care a lăsat-o în scurta lui viață. El a scris în diferite limbi: bulgară, maghiară, sârbă, germană, croată și îndeosebi în latină.

Despre bulgarii în Vinga el a scris atât cât trebuie să știe și alte nații despre aceștia. Nu a omis să scrie despre localitatea natală de baștină, despre respectuoșii și credincioșii locuitori ai orașului Vinga, despre frumusețile naturii în hotarul Vingăi. Se păstrează 20 de scrisori (5 în original și 15 în copie) în care își exprimă nostalgia și dorul pentru meleagurile natale – acolo unde a crescut și și-a umplut venele cu credința dumnezeiască.

Istoria Ordinului Franciscanilor a fost începută de părintele ilir **Luke Wadding** (1588-1657) care în „Annales Minorum” a descris în opt volume istoria Ordinului între anii 1209-1540. După moartea acestuia în anul 1657 alți istorici au continuat această muncă vastă – ajungând până la volumul al XXV-lea. În anul 1860 volumul al XXIV-lea a ieșit de sub tipar și cum volumul al XXV-lea nu a fost terminat (finalizat) de marele istoric franciscan – părintele **Stanislav Melchior a Ceneto** (care în anul 1871 a murit la vârsta înaintată de 86 de ani), această sarcină cade pe umerii părintelui E. Fermendžin ca s-o completeze și să o finalizeze. Acest volum descrie trilogia Ordinului între anii 1612-1622, are 758 de pagini și a ieșit de sub tipar în anul 1886 (**Annales Minorum Ad Claras Aquas (Quaracchi), ex typographia S. Bonaventurae, 1886**).

Cum volumul al XX-lea s-a pierdut într-un incendiu, E. Fermendžin a trebuit să-l rescrie. Volumul conține istoria Ordinului între anii 1565-1574 și are 734 de pagini. Introducerea din volum a fost scrisă de autorul însuși.

El a adunat materialele și a scris volumele XXVI și XXVII ale istoriei Ordinului care s-au tipărit după 40 de ani de la moartea lui E. Fermendžin. Nimeni de atunci nu a mai editat din această serie alt volum, acest fapt demonstrează că un asemenea învățat, pasionat și renumit om nu se naște zilnic. Opera lui a fost „**opus magnum et immortale**” - așa după cum au consemnat marii istorici ai acelei perioade. Misionarii franciscani și călugării au fost nu numai învățători, dar și conducători ai diferitelor comunități de oameni.

Pentru poporul bulgar și istoricii bulgari care au scris despre epoca secolului al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea inima patriotică a lui E. Fermendžin a bătut cu putere. Opera sa „**Acta Bulgariae ecclesiastica ab anno 1565 usque ad annum 1799**” tipărită în anul 1887 la Zagreb la tipografia lui Lav Hartmann conține 265 de documente (scrisori și referate) ale bulgarilor catolici adresate către Vatican. Această carte are 409 pagini și a ieșit de sub tipar prin grija Academiei de Știință și Artă ca a optzecia carte din colecția „*Monumenta spectantia historia Slavorum meridionalium*” și descrie istoria bisericii catolice bulgare din anul 1565 până în anul 1799. Materialele pentru această carte le-a cules E. Fermendžin din colecția privată a Congregației pentru răspândirea credinței de la Roma (Congregația De Propaganda FIDE). Pentru a ajunge la aceste documente lui i-au trebuit aprobare specială și recomandarea însuși a Generalului Ordinului.

Cea mai importantă operă care a lăsat-o poporului croat este „**Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum registis ab anno 925 usque ad annum 1752**” tipărită la Zagreb în anul 1892. Această carte conține 1520 de documente în 613 pagini și istoricul croat, **dr. Rudolf Horvat**, spune că pentru această operă E. Fermendžin a trebuit să caute și să cerceteze 30 de legături groase de la mai sus amintita Congregație (**Srečko Majstorovič, op. citată, pag. 14**). În afară de Roma, E. Fermendžin a adunat documente de la mănăstirile franciscane din Bosnia și Slavonia pentru a-și completa cartea. Aceasta este cartea pentru care el a fost primit ca **membru al Academiei de Știință și Artă din Zagreb** încă din **9 septembrie 1890** când manuscrisul acestei importante cărți l-au aprobat alți membri ai Academiei.

Altă carte importantă despre viața religioasă a Bosniei scrisă de E. Fermendžin este „**Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis sancti Francisci Seraphici**” pe care Academia din Zagreb a editat-o în anul 1890. Peste patruzeci de manuscrise din librăriile din Gyöngyös, Cluj, Slavonski Brod, Dubrovnik, Alba Iulia, Buda, Pesta, Sutjeska,

Dubočica, Zagreb, Kremnica, Baja, iar douăzeci de manuscrise din diferite arhive din Roma le-a găsit E. Fermendžin ca să scrie această carte. El a utilizat peste cincizeci de fotografii de colecție și istorisiri.

Despre Bosnia de la sfârșitul secolului al XVI-lea este consemnat de E. Fermendžin în lucrarea „**Contribuția cunoașterii misiunii diplomatice a lui Alexandar Komulovič printre slavi între anii 1593-1597**”. Această carte conține patru documente importante din care aflăm despre activitatea diplomatică a lui Al. Komulovič – preot de la Colegiul Sf. Jeronim din Roma pentru unitatea și renașterea popoarelor slave, pentru înlăturarea asupririi turcești. În această luptă împotriva turcilor popoarele sud-slave s-au bazat pe ajutorul din partea puternicului conducător al slavilor răsăriteni – marele cneaz al Moscovei **Fedor I Ivanovič** (1584-1598). Din două scrisori ale nunțului apostolic **Caietani** aflăm că părintele Al. Komulovič a străbătut Rusia prin Lituania la sfârșitul anului 1596 și începutul anului 1597 când prin înțeleapta îndrumare a Sfântului Scaun în timpul papei Klement al VIII-lea (1592-1605) el a reușit să facă o vizită canonică în aceste locuri – convertind la catolicism câțiva preoți locali.

Pentru națiunea croată academicianul E. Fermendžin a scris istoria religioasă a Croației „**Acta Croatiae potissimum ecclesiastica, Roma, 1896**”, dar această carte nu s-a tipărit în timpul vieții lui, deși manuscrisele au fost predate Academiei din Zagreb în anul 1896.

Într-unul din registrele care se află în bibliotecile și arhivele din Roma, E. Fermendžin a adunat și a transcris 19 documente care conțin date referitoare despre Muntenegru și vechea Serbie din anii 1579-1671.

Din aceste câteva amintite cărți se observă că E. Fermendžin a trudit pentru toți slavii din sud, neuitându-și originea bulgară.

Înafara cărților istorice și religioase el a scris și alte cărți din diverse domenii. Chiar și în trecut merită amintite alte câteva scrieri, comunicări, monografii, corespondență, oameni și întâmplări pe care le-a lăsat posterității în încercarea de a zugrăvi și relata doar o parte din istoria vastă și zbuciumată a conștientului întru credință ai Ordinului:

- *Cosmographia Provinciae Austriae* P. Placidi Hercog edita denno P.E. Fermendžin in *Annalecta franciscana* (Quaracchi, tipographia Collegii S. Bonaventurae, 1895)

- *Relatio quam Philippo IV Hispaniarum regi per modum memorialis exhibuit* P.F. Ioannes de Santander per manus A.R.P. Alphonsi de Bonavides (Quaracchi, 1895)

Din sfera ecumenismului E. Fermendžin a scris: despre contribuția preoților și canonicilor episcopiei din Zagreb aflată din descrierile biografului Gjurgji Križanič, despre relațiile Vlasilor în Croația consemnate din mărturisirile părintelui Rafo Levakovič, despre „Dušnokiana” - o baladă

scrisă în anul 1878 care vine să exprime dorința de unitate a tuturor creștinilor. Totodată în anul 1891 el a editat o carte despre alfabetul glagolitic din unele cărți religioase și profesionale (de serviciu) care au pus bazele literaturii croate din secolul al XVII-lea.

Ca un corolar al tuturor scrierilor lui E. Fermendžin, lăsate moștenire și aflate acum în patrimoniul Academiei din Zagreb, reputata **prof. dr. Mirjana Gross** de la Facultatea de Filozofie din Zagreb, a clasificat în **13 capitole** întreaga colecție a operei reputatului istoric. Aceste capitole cuprind istoria religioasă a Croației, extrase din arhive și biblioteci, extrase din monografiile publicate și colecția de surse, extrase și note compuse după indicele de nume (matricolă), epigrafie, numismatică, sfragistică, liste (despre episcopi, franciscani, documente și manuscrise, scriitori, orașe, diverse), filologie (gramaticalitatea croată și paleoslavă – Viena 1868/69, gramatică în limba croată – Viena 1869, primele începuturi ale gramaticii limbii bulgare – Vinga 1878, notări din gramatica arabă, Flexionlehre (învățarea flexiunii) – Vinga 1877, însemnări gramaticale), povestiri populare în limba bulgară în dialect bănățean scrise de elevi și de E. Fermendžin din Vinga, cântece populare, scrieri apocrife cunoscute sub forma de „Kamak” („Bolovan”) apărute în broșuri – Vinga 1877, istorisiri sârbo-croate, fragmente din scrieri ecumenice, gravuri, corespondență cuprinzând scrisori ale lui E. Fermendžin, documente despre hotărârile luate la capitlului organizate de Ordin, despre vizitele la mănăstiri în peregrinările sale, colecție de documente și manuscrise culese de la biblioteca și arhiva Vaticanului, etc.

Legat de această enumerare, referitoare la bogata corespondență evidențiaz doar scrisorile purtate cu personalități vingane pentru a sublinia încă o dată legătura sufletească pe care a nutrit-o E. Fermendžin față de îndrăgitul meleag pe care l-a purtat în suflet până când a venit clipa despărțirii de viața pământească: părintele fra. **Fortunatus Martin Martinov** – în 11.VIII.1894, părintele franciscan **Gaudentius Georgius Bartulov** – ex definator provincial, în 23.V.1881, părintele **Joachimus Kissanek** – în 29.V.1876, învățătorul erudit **Leopold Kosilkov** – în 1.III.1883, părintele franciscan **Robert Kauk** - în 30.I.1883, scrisori către părinți (mama) și alte rude – 5 pachete, copii ale scrisorilor de la părinți (mama) și alte rude – 15 pagini. La loc de cinste E. Fermendžin a păstrat în arhiva personală cartea „Balgarskotu pravupisanji” („Ortografia bulgară”) a iscusitului pedagog **Iosif Rill** – tipărită la Pesta în anul 1886, fiind prima carte originală de ortografie a lexicii bulgare din Banat.

Toate aceste documente păstrate la Academia din Zagreb au o importantă valoare pentru studierea vieții și activității sale rodnice în lumea în care a trăit. Sigur, moștenirea lăstă este încă o sursă nesecată a cărei șirag

(salbă) cu date inestimabile care în continuare vor ademeni cercetătorii de istorie.

La sfârșitul anului 1896 îl regăsim la Roma cu manuscrise pregătite pentru ultima culegere „Annales Minorum” spre a fi tipărite. Starea șubredă a sănătății i-a determinat pe doctori să-i recomande să revină acasă, dar acasă la Vinga nu mai sunt franciscani, nici mănăstire: aceștia au părăsit definitiv Vinga în anul 1883. Noua patrie a lui E. Fermendžin a rămas Croația, iar mănăstirea din Našice i-a devenit casă.

În primăvara anului 1897 starea sa de sănătate s-a agravat și îi scrie din Roma bunului său prieten, Tadija Smičiklas, că acum se află mai mult în pat decât pe picioare și astfel firavul și plăpândul E. Fermendžin a ajuns „acasă” la Našice. După ce a poposit câteva zile la mănăstirea din Cernik, în data de 9 iunie 1897 ajunge la mănăstirea din Našice având o stare precară de sănătate. De îndată ce a ajuns la mănăstire, în camera numită **reflectorium**, a îngenunchiat și cu mâinile împreunate l-a rugat pe bunul Dumnezeu pentru iertare că nu a putut săvârși destul în această viață pământească pentru o mai bună slujire și proslăvire a Lui.

În data de 22 iunie 1897, după slujba de dimineață și inspirând aerul proaspăt al dimineții i-a chemat pe toți călugării franciscani în jurul lui și pentru ultima dată i-a încurajat și le-a vorbit pentru nobila misiune a lor, le-a spus că foarte curând va muri. În data de 23 iunie 1897 a primit sfintele taine ale împărtășaniei, cu ultima rugămintă de a veni mama lui la Našice pentru a-și lua rămas bun de la ea și a-i săruta mâinile cu care l-a crescut și l-a ajutat să ajungă în vârful piramidei Ordinului Franciscanilor. Datorită bunătății mamei lui – femeie evlavioasă și cu frica lui Dumnezeu ea s-a străduit să-i ofere încă din copilărie o educație aleasă și să-i canalizeze vocația spre cele sfinte. Imediat, de la curtea **baronului Ladislav graf Pejačević** a fost trimisă o diligență (caleașcă) la Vinga pentru a o aduce urgent pe mama lui E. Fermendžin la Našice.

În data de **25 iunie 1897**, într-o vineri – ziua Preasfintei Inimi a lui Isus el a murit la mănăstirea din Našice. Decesul său l-a consemnat ministrul Provinciei „Sf. Ioan de Capistvano”, **Aloysius Tamas**, care i-a scris necrologul și deplânge pierderea celui mai destoinic fiu al Ordinului. Acest necrolog a fost publicat în cele mai importante publicații ale acelei vremi și a fost redactat la Budapesta în data de 30 iunie 1897 – intitulat fiind „**Non adhoc exaruerunt lacrymae**”. Prin cuvintele scrise se exprimă că Ordinul Franciscanilor deplânge pe cel mai bun fiu al său și nimeni până la el nu l-a iubit și proslăvit așa de frumos pe Dumnezeu.

Ceremonia de înmormântare s-a ținut duminică, 27 iunie 1897, la care a participat o mare mulțime de oameni cuprinzând numeroase personalități ale vieții publice și religioase. La înmormântare a asistat și

bătrâna lui mamă care l-a plâns și l-a bocit după obiceiul de la Vinga în limba bulgară – impresionând asistența îndurerată. Această ceremonie a oficiat-o **canonicul Andželko Voršak** – trimisul episcopului Josip Juraj Strossmayer, iar cuvintele de adio le-au rostit decanul canonic al districtului Našice – **Franjo Lampe** și gvardianul mănăstirii din Slavonska – Požega, **Jozo Kovačević**. Academia din Zagreb a trimis la mormânt o coroană mare frumoasă din flori naturale și și-a exprimat regretul pentru pierderea unuia din cei mai importanți membri. În numeroase ziare și reviste au apărut necrologuri în amintirea academicianului Eusebius Fermendžin.

Numeroși scriitori și oameni învățați în domeniul religios au elogiât personalitatea lui E. Fermendžin, a cărui viață și activitate au fost un exemplu ca a unui sfânt: viață ca o unică strălucire, bunătate, jertfă și caritate pentru serviciul divin. Redactorul revistei „Ordinul Serafinilor” - **Mate Ivanišević** scrie că E. Fermendžin a fost o istorie vie, a fost un om al epocii sale, a fost o carte enciclopedică deschisă în special pentru popoarele slave – considerându-l al doilea Franjo Rački – fost primul președinte al Academiei din Zagreb.

Cuvintele lui E. Fermendžin au fost ceva ca un fel de muzică cerească („vox coelestis”), încât și după mulți ani acționează asupra sufletului ca un balsam – susține **Mladen Barbarič**. În marele lanț al titanilor care de-a lungul multor secole au proslăvit acest Ordin și au susținut credința catolică strălucește și această verigă (za) cu o sclipire mică, deosebită, a sacrificiului și milostiveniei.

Alt profesor al științelor religioase, **Tade Smičiklas**, scrie că E. Fermendžin „a ridicat pe pedestal un monument până în vârful căruia poate nici un muritor nu ar fi reușit să ajungă. Modestul și „sfântul” franciscan a ars nu numai pentru slava bisericii, dar și pentru fericirea poporului său” (**Tade Smičiklas: O. Euzebijie Fermendžin. Nekrolog, Zagreb, 1898, pag. 10**).

Din partea Academiei Bulgare de Știință, profesorul de lingvistică slavă a Universității din Sofia, **acad. Liubomir Miletic**, a publicat un necrolog al colegului său de breaslă în „Bălgarski pregled”, an 10, nr. 4, Sofia, 2.IV.1897, pag. 148-150.

Dr. sc. Ivan Damiš a adunat o cuprinzătoare literatură, iar din surse neprecizate în totalitate și-a întocmit propria disertație în „**La dimensione di catolică nelle ricerche del storia ecclesiasticas degli Slavi meridionali di Eusebio Fermendžin**” (**Čakovec, 1988, pag. 15-30**) unde este abordată activitatea prodigioasă a acestui mare învățat.

Articole enciclopedice despre E. Fermendžin sunt consemnate în diferite lexicoane:

- Fermandžin o. Eusebije Martin O.F.M. Historiker, Österreichisches biographisches Lexicon, vol.I, Graz-Köln, 1957, pag. 303.

- Szinnyei Jozsef: Magyar irok élete és Munkái, III Kötet, Budapest, 1894, coloana II, pag. 426.

- Giacomo Turci: Collaboratori e continuatori degli „Annales Minorum“ del Wadding, studi franciscani, 60(1963), pag. 1-2, 112-117.

- Josip Lucić: Fermandžin (Eusebius) historien franciscain (1845-1897), Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclesiastique, leg. 16, Paris, 1967, pag. 1080-1083.

După cum se vede, providența a vrut ca el să moară în Croația – țară pe care a iubit-o mult. Pentru noi, bulgarii din Vinga și nu numai, Eusebius Fermandžin este fiul și fratele nostru, iar pentru croați și popoarele slave sudice el le-a fost părinte. El nu este numai vingan – de unde își trage rădăcinile și unde-și petrece copilăria, el nu este nici croat – unde și-a arătat rodnicia operei sale și unde-i zace trupul pentru veșnicie, ci el este un minunat învățat, om universal ajuns cu strălucitoarea-i minte, înțelepciune și inteligență până la înălțimi cerești. Pentru tot ce a înfăptuit, cu scrierile-i sale nemuritoare, el l-a slujit pe Dumnezeu și pe oamenii din jur. De aceea numele lui merită pomenit cu respect și evlavie la acest ceas aniversar.

Ca un post-scriptum la materialul prezentat mai sus trebuie amintit faptul că în anul **1997** la Vinga s-a organizat un simpozion și o expoziție de documente pentru a comemora împlinirea unui secol de la trecerea în neființă a prestigiosului academician vingan. Din partea Bulgariei a participat **Jordan Kolev** de la Agenția pentru Bulgarii din Străinătate de la Sofia, precum și ambasadorul Bulgariei la București – **Mirčo Ivanov**, cu soția.

La dezvelirea plăcii comemorative din marmoră albă la casa natală a academicianului au fost prezente autorități publice din județul Arad și locale, preoți bulgari din Banat și călugări de la mănăstirea din Radna, precum și un numeros public. După ceremonie, a urmat la biserica romano-catolică din Vinga oficierea unui TeDeum în memoria lui E. Fermandžin. La ceremonie au fost prezenți și cei doi episcopi ai zonei: **Sebastian Kräuter** – episcopul romano-catolic al Diecezei Timișoara și **Timotei Sevicu** – episcopul Aradului, Hălmeagului, Ienopolei și Hunedoarei.

Corul bisericii a fost acompaniat de soliști de la facultățile de muzică din Timișoara și București. Biserica a fost arhiplină, s-a cântat și s-au rostit rugăciuni pentru sufletul academicianului: biserica a vibrat, clopotele au bătut puternic – spărgând văzduhul, iar ecoul lor s-a auzit până în depărtări. Oare s-au auzit și până la Nașice? **TU, Eusebius Martin Fermandžin**, neprețuit fiu al Vingăi, oare ai auzit ecoul acestor unde acolo, sus, în raiul ceresc? Meriți respectul și prețuirea noastră pentru totdeauna, tu ești al nostru – al tuturor, vinganii pot fi mândri că aici s-a născut un mare **OM!**